

Євген КРАСНЯКОВ,
народний депутат II-III скликання,
головний консультант секретаріату
Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти,
кандидат наук з державного управління,
заслужений працівник освіти України

Чим досконаліше виховання – тим щасливіші народи, бо, як ми бачимо, зневага до виховання призводить до загибелі не лише окремих людей, а й цілих народів.

Гельвецій

Роль позашкільної освіти в попередженні дитячої злочинності, бездоглядності й безпритульності

У статті розглядаються питання щодо вирішення позашкільними навчальними закладами важливих завдань освітньої і соціальної політики, спрямованої на самореалізацію дитини в суспільстві, залучення дітей, схильних до порушення норм кримінального кодексу, до позашкільної освіти, профілактики негативної поведінки в дитячому й молодіжному середовищах.

Ключові слова: позашкільна освіта, превентивне виховання, правопорушення, злочинність серед неповнолітніх, профілактика правопорушень та злочинності, соціалізація дітей та молоді засобами позашкільної освіти, організована зайнятість категорії школярів у позанавчальний час.

Постановка проблеми. Складна ситуація в Україні, поглиблення кризового стану водночас у трьох сферах життєдіяльності (матеріальній, соціальній і духовній) спричинили глибокі зрушення у світосприйманні, орієнтації молоді у сферах освіти, професійного самовизначення, культури тощо. Від нестабільності суспільства потерпають насамперед діти. Особливо негативний вплив справляє розгубленість, втрата ідеалів, неоптимістичне сприйняття життя, відчуження від суспільства.

На цьому тлі простежується тенденція до загострення соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-біологічних чинників, що детермінують деструктивну поведінку неповнолітніх. Зростає кількість дітей, котрі порушують норми поведінки, та тих, які належать до «групи ризику» й долучаються до раннього алкоголізму, наркоманії, проституції, збільшується питома вага протиправної, агресивної та аутоагресивної поведінки підлітків під впливом алкогольного та наркотичного сп'яніння.

За таких умов украї важлива консолідація зусиль усіх ланок вітчизняної освіти, спрямованих на реальне запровадження превентивного виховання.

У науковій літературі термін «превентивне виховання» трактують як систему підготовчих та профілактичних заходів, скерованих запобігати формуванню в учнів негативних звичок, рис характеру, проявам асоціальної поведінки підлітків та

на організацію належного догляду за діяльністю школярів. Метою превентивного виховання є формування правової свідомості на основі тих правових знань, уявлень, переконань, що склалися в нашому суспільстві, почуттів, котрі регулюють поведінку (почуття законності обраної мети, правомірності шляхів її реалізації, справедливості, активної протидії порушкам законів нашої країни); докорінне підвищення правової культури всіх учасників навчально-виховного процесу; формування здорового способу життя, попередження асоціальних проявів серед учнів, профілактика вживання наркотичних речовин тощо.

У превентивному вихованні учнівської молоді важливими є залучення до виховного процесу батьків, громадських організацій, самоврядування; взаємодія школи, сім'ї та громадськості. Постійна співпраця освітнього закладу з батьками, іншими суспільними виховними інститутами забезпечує стійкість і стабільність навчально-виховного процесу, сприяє усуненню психолого-педагогічних порушень соціальної адаптації неповнолітніх.

Відповідно до законодавства про освіту України одним із пріоритетних напрямів виховної роботи в системі освіти є сприяння творчому розвитку особистості [1]. У цьому контексті ланка позашкільної освіти є однією з найпродуктивніших. Адже відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» та згідно з Націо-

нальною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року до основних завдань позашкільної освіти належить, зокрема, створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів; пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів, слухачів; організація дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм; профілактика бездоглядності, правопорушень [2, с. 167], забезпечення рівного доступу дітей та молоді з урахуванням їх особистісних потреб до навчання, виховання, розвитку та соціалізації засобами позашкільної освіти (створення умов для охоплення різними формами позашкільної освіти не менш як 70% дітей відповідного віку) [3].

Тож на позашкільну освіту покладено не лише виховну функцію в загальному її розумінні, а й запровадження дієвих чинників превентивного виховання шляхом організації змістовного дозвілля дітей і молоді (залучення до участі в гуртках за напрямами позашкільної освіти), що, на нашу думку, є одним із найдієвіших у попередженні злочинності й правопорушень серед учнівської та студентської молоді.

Метою статті є висвітлення ролі позашкільної освіти у попередженні дитячої злочинності, бездоглядності й безпритульності, потребі збереження та подальшого розвитку мережі позашкільних навчальних закладів, удосконалення меха-

нізмів фінансування системи позашкільної освіти.

Злочинність серед неповнолітніх, дитяча бездоглядність і безпритульність – трагічні явища сучасності. Докорінні соціально-економічні зміни в Україні значною мірою сприяли руйнації колишніх застарілих стереотипів поведінки, нормативів та ціннісних орієнтацій. Наразі маємо кризу традиційних інститутів соціалізації молодого покоління, порушення механізму спадкоємності поколінь, відчуження неповнолітніх від культури. Діти, підлітки, молодь не готові до подолання хронічних інтенсивних стресових ситуацій і страждають від їх негативного впливу. Це призводить до пошуку засобів, що допомагають, так би мовити, сховатися від дійсності, уникнути тяжких переживань.

За такої ситуації на перше місце виїшла наркотизація підлітків, різні види зловживання психоактивними речовинами та алкоголем, мають місце крадіжки індивідуального й державного майна, хуліганство, грабунки, розбійні напади, зґвалтування, тяжкі тілесні ушкодження і навіть убивства. Внаслідок бездоглядності істотно змінюється й загальна кількість правопорушень та злочинів серед неповнолітніх. До того ж, за твердженням фахівців, ускладнюється й структура злочинності. За даними управління кримінальної міліції у справах дітей Міністерства внутрішніх справ України, впродовж 2013 року неповнолітніми або за їх участю вчинено 11346 правопорушень, з них 5126 – тяжких та особливо тяжких. Виявлено 7378 неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, з них 5036 – учні, слухачі, вихованці та студенти, зокрема 3043 особи – загальноосвітніх, 1720 – професійно-технічних та 282 – вищих навчальних закладів. Упродовж першого кварталу 2014-го рівень злочинності серед неповнолітніх зріс на 57,1%, найбільше в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській областях. Більшість із 1,2 тис. злочинів – тяжкі та особливо тяжкі. Близько 400 підлітків вчинили злочини повторно [4].

На жаль, кардинально не змінюється так звана група ризику. Це дітисироти і діти, позбавлені батьківського піклування. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на кінець 2013-го в навчальних закладах України налічувалося 60395 дітей цієї категорії.

Профілактика правопорушень та злочинності серед дітей, підлітків та молоді вважається найнефективнішою формою боротьби з цими асоціальними проявами. У чинному законодавстві України профілактика правопорушень серед дітей розглядається як діяльність, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на тери-

торії України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [5].

Проблема злочинності неповнолітніх не є новою. Вона була предметом досліджень відомих правників, психологів, педагогів, працівників соціальних служб і правоохоронних органів. Останніми роками з'явилося чимало праць з аналізу причин злочинності неповнолітніх, визначення форм та методів боротьби (як навчально-методичних, так і практичних) з цим негативним явищем. Особливої уваги заслуговують дослідження Ю. Антоняна, Т. Барила, О. Белкіна, І. Бошкатова, Ф. Бурчака, В. Бурдіна, А. Гришка, Г. Душейка, Н. Максимова, П. Михайленка, Л. Мороз, В. Оржеховської, В. Сташиса, В. Тація, С. Яковенка та інших.

Дослідники проблем профілактики правопорушень та злочинності серед неповнолітніх розглядають профілактичну діяльність як один із засобів соціального регулювання суспільних відносин з метою ліквідації детермінант злочинності, як взаємодію заходів економіко-соціального, виховно-педагогічного, організаційного та правового характеру, як поєднання різних рівнів попередження злочинності. Система заходів попередження злочинності неповнолітніх ґрунтується на загальних соціальних засадах, які призначені забезпечити необхідний рівень добробуту, культури, виховання та навчання молодих людей. На їхню думку, ця система заходів:

- діє у співвідношенні з соціальною, економічною, молодіжною, карною політикою держави, котра реалізується через низку цільових програм, надання матеріальної та іншої допомоги сім'ям і дітям, запобігання бездоглядності та правопорушень серед неповнолітніх;

- має самостійну законодавчу базу – комплекс правових актів, що регулюють питання створення оптимальних умов життя, виховання дітей і молоді, захисту їхніх прав та інтересів, нейтралізації негативного впливу на них, запобігання бездоглядності, аморальним проявам тощо;

- забезпечує діяльність усіх суб'єктів профілактики злочинів серед неповнолітніх, яка спирається на відповідну інформаційно-аналітичну базу та забезпечується бюджетним фінансуванням [6].

Безперечно, профілактика правопорушень серед неповнолітніх є передусім проблемою педагогічною, бо вона пов'язана з вирішенням певних виховних завдань. Профілактична робота в системі освіти – процес складний, багатогаспективний, тривалий за часом та має свої виняткові можливості. Наприклад, жодна інша соціальна структура не має змоги виконувати ранню профілактичну роботу (виняток становить сім'я, однак

і вона нерідко є об'єктом профілактичної діяльності). Саме в навчальному закладі (дитячий садок, початкова загальноосвітня школа, позашкільний навчальний заклад) мають закладатися основи ранньої профілактики, що створюють умови для забезпечення нормального розвитку дітей, своєчасного виявлення типових кризових ситуацій, з якими стикаються учні певного віку.

Позашкільна освіта як складова безперервної освіти є саме тією унікальною ланкою, котра має можливість впливати на зайнятість дітей та підлітків у позанавчальний час. Відвідування гуртків, секцій, студій, клубів, позашкільних навчальних закладів дітьми та підлітками, схильними до скоєння правопорушень, дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування, відвертає їх від «впливу вулиці», дає змогу отримувати знання, навички з тих напрямів діяльності, які викликають особистий інтерес, надає можливість педагогічним працівникам вести ефективну профілактичну роботу. Тому органам державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, позашкільним навчальним закладам, загальноосвітнім школам, батькам, громадським організаціям, які опікуються проблемами запобігання злочинності серед неповнолітніх, украй важливо залучати до різних форм роботи позашкільних навчальних закладів дітей, схильних до порушення норм кримінального кодексу.

Висновки. За нинішніх умов роль державних органів, котрі опікуються проблемами дітей та молоді, має зростати, оскільки тільки держава може визначити соціальний статус неповнолітніх у суспільстві, забезпечити особистості можливість для всебічного розвитку, підвищення її загальнокультурного та професійного рівнів.

Проблема злочинності та її профілактика серед дітей, підлітків та молоді стає загальнодержавною. Сьогодні вже замало вирішувати окремі питання профілактики злочинності серед підлітків на рівні школи, позашкільного навчального закладу, засобів масової інформації, сім'ї тощо, треба розглядати цю проблему комплексно, на рівні особливого питання держави.

На нашу думку, вкрай необхідно здійснити на загальнодержавному рівні такі заходи:

- посилити роботу з неповнолітніми, які не працюють і не навчаються;

- стовідсотково забезпечити навчальні заклади працівниками психологічної служби та створити належні умови для змістовного дозвілля й зайнятості дітей та учнівської молоді в позанавчальний час (вимоги статей 21, 22 Закону України «Про освіту»);

- провадити систематичну профілактичну просвітницьку роботу в навчальних закладах щодо формування

здорового способу життя, запобігання вживанню наркотичних речовин дітьми, учнівською та студентською молоддю;

- забезпечити роботу в навчальних закладах, зокрема позашкільних, загальнодоступних гуртків, спортивних секцій, клубів і залучити до участі в них дітей та учнівську молоддь;

- зберігати та розвивати мережу державних та комунальних навчальних закладів без права їх перепрофілювання, перепорядкування, злиття, передання приміщень, обладнання, техніки в оренду;

- розвивати й створювати нові навчально-виховні заклади задля організації повноцінного дозвілля;

- впроваджувати прогресивні, дієві механізми фінансування системи позашкільної освіти, закріпити на законодавчому рівні норми щодо заборони передання до місцевих бюджетів фінансування закладів позашкільної освіти;

- вирішити болюче питання кадрового забезпечення позашкільних навчальних закладів, запровадити механізм стимулювання молодих фахівців, підвищення рівня оплати праці керівників гуртків, секцій, творчих об'єднань тощо;

- забезпечити доступність закладів культури та відпочинку для сімей

з дітьми (театрів, кіно- й концертних залів, баз відпочинку, спортивно-оздоровчих таборів тощо);

- використовувати державні об'єкти фізкультури і спорту лише за призначенням;

- поновити мережу спортивних секцій та споруд за місцем проживання;

- відновити систему правового навчання за участю працівників органів юстиції, прокуратури, суду, внутрішніх справ, державного арбітражу, адвокатури, юридичних служб державних підприємств, органів освіти, культури.

Отже, практика стверджує: позашкільні заклади є самостійним видом освітньої діяльності й ніколи жодною (навіть найсучаснішою) школою замінити не будуть, бо що вищий рівень шкільної освіти, то ширший спектр інтересів і запитів особистості, а школа їх самотужки не задовольнить.

Список використаних джерел

1. Красняков Є. Державна політика у сфері позашкільної освіти: сучасний стан та перспективи вдосконалення / Євген Красняков // Рідна школа. – 2014. – № 4–5. – С. 17–20.

2. Законодавство України у сфері освіти та професійного навчан-

ня (Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти) / Упор. Б. Г. Чижевський, В. П. Головінов, Є. В. Красняков, М. М. Шевченко. – К.: Парламентське видавництво, 2013. – 376 с.

3. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2012 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/vocsgute/15828.html>

4. Рівень дитячої злочинності в Україні зріс на 57% – ГПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua//ua/print/83440-riven_dityachoi_zlochinnosti_v_ukraini_zris_na_57_-_gpu.html

5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України № 20/95-ВР від 24 січня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/20/95-%D0%B2%D1%80>

6. Заходи профілактики злочинів, що вчиняються неповнолітніми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1800010249632/pravo/zahodi_profilaktiki_zlochiviv_vchinyayutsya_nepovnolitnimi

Київщина допомагає переселенцям

У Київській обласній державній адміністрації презентували спільний проект Служби у справах дітей та сім'ї Київської ОДА й Міжнародної благодійної організації «Партнерство «Кожній дитині». Назва проекту – «Соціальна інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей і дітей у Київській області». А реалізований він буде за фінансування Європейського Союзу.

Метою доброї справи є створення умов для соціальної інтеграції і соціального забезпечення внутрішніх переселенців та їхніх дітей у Київській області на території їх проживання великих груп.

Серед найгостріших проблем внутрішньо переміщених осіб – стреси, відсутність матеріального забезпечення, брак обладнання приміщень для тимчасового розміщення, відсутність затверджених інструкцій та положень щодо правового захисту та встановлення опіки в таких ситуаціях, коли діти переміщені в різні адміністративні одиниці, наявність серед переміщених осіб дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які тимчасово залишилися без піклування батьків, і дітей без супроводу батьків.

Програмою допомоги охоплено 8000 внутрішньо переміщених осіб, зокрема 3500 дітей; 500 сімей із дітьми, зокрема 100 багатодітних сімей; 200 дітей, позбавлених батьківського піклування; 70 дітей, які розлучені з батьками; 300 фахівців соціальної сфери та волонтерів; членів місцевих громад.

До речі, станом на 22 лютого 2015-го на Київщині налічувалося 34552 вимушені переселенці, у тому числі 17076 сімей та 7874 дитини. У закладах централізованого розміщення внутрішньо переміщених осіб перебувають 554 особи, з яких 258 – діти. 91 дитина перебуває в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей.

О. К.

